

УДК 792.0 (477.6) «1920/1930»

О. О. ПЕТРОВ

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ТЕАТРАЛЬНЕ ЖИТТЯ ДОНЕЧЧИНИ У 20–30-ТІ РР. ХХ СТ.

У статті зроблена спроба проаналізувати специфіку функціонування театральних установ Донеччини у 20–30-ті рр. ХХ ст. Значна увага у статті приділена діяльності Сталінського держдрамтеатру – проаналізовано його репертуар та творчі пошуки акторського складу.

театр, вистава, актор

Відродження та розвиток національно-культурних цінностей є значним досягненням України за десять років незалежності. Безумовно, це складний процес, і вагома роль у ньому належить відновленню культурного минулого України, а саме дослідженню історії української культури, яка завжди була яскравим та самобутнім явищем. Серед різних сфер культури особливе місце посідає театральне мистецтво, яке синтезує здобутки літератури та живопису, музики та акторської майстерності. Наш регіон має свою культурну історію, в якій театральне мистецтво відіграло значну роль.

Певні проблеми театального життя Донбасу розглядалися у роботах О. В. Новіченко, Л. І. Зеленської, Т. І. Папучої, Г. Боримської, М. Загайкевич, В. Кулєнника, Ю. Станішевського та інші. Однак цілісної і повної картини театального життя на Донеччині вони не надали. Отже, мета цієї статті більш глибоко розкрити культурно-просвітницький процес у нашому регіоні у 20–30-ті рр. ХХ ст., який представляв у той час театр.

У 20–30-ті рр. ХХ ст. відбуваються складні процеси в історії української держави. Здійснюються зміни у всіх сферах: у політичній, економічній, культурній. Йде руйнування старого укладу життя, формування нових ідеалів, нового світогляду, створення нового світовідчуття. Духовний клімат епохи характеризувався такими явищами, як голодомор, масові репресії, приниження всього сміливого, яскравого, талановитого – з одного боку, і декларація вільного і радісного життя – з іншого (пригадаємо слова відомої пісні-гімну того часу: «Я другої такої країни не знаю, де так вольно дьшит человек»). У культурному житті 30-х років ХХ ст. боролися два напрямки: витвір і диктат. Завдяки своїй здатності емоційно впливати на маси театр стає елементом агітації та пропаганди. Саме цим були зумовлені провідні тенденції розвитку театального мистецтва за радянських часів: з одного боку, підняття театального мистецтва на професійний рівень (що передбачало значну матеріальну підтримку з боку держави), а з іншого – створення суворих ідеологічних обмежень та політизація культури.

До революції українські театри не опікувалися державою, діяла переважно приватна антреприза, тепер передбачалося створення цілком нового театального господарчого організму, який мав знаходитись під постійною державною опікою. Саме цією метою пояснювалася необхідність фінансування театального мистецтва з державного бюджету, а також націоналізація театрів. Однак на початку 20-х років державний бюджет не був здатним взяти на себе ці витрати, і тому ідея націоналізації театрів була передчасною, що обумовлює існування певних особливостей у розвитку українського театру в першій половині 20-х років ХХ ст.

Через відсутність матеріальної підтримки з боку держави на початку 20-х рр. ХХ ст. театральна справа на Донеччині знаходилась у скрутному матеріальному становищі. Лише з жовтня 1923 року утримання всієї мережі культурного будівництва було внесено до місцевого бюджету, згідно з яким на культурно-просвітні потреби було асигновано 36,29 % коштів. У 1924 р. Губвідділ надав 297 тис. крб., на які було збудовано 13 клубів-театрів [9, с. 107]. Проте вже за часів НЕПу державне фінансування театрів стало неможливим. Декрет «Про обов'язкову рентабельність підприємства» від 10 квітня

© О. О. Петров, 2013

1923 р. переводив театри на господарчий розрахунок. Наслідки цього декрету для театального життя Донеччини були жахливі. Наприклад, драмсекція Єнакіївського клубу неодноразово давала вистави безкоштовно, але з 5 червня 1924 р. були встановлені ціни на квитки від 1 крб. 30 коп. і вище, що, згідно з повідомленнями у пресі, «було занадто дорого для робітників». У постанові № 8 Донгубвиконкому від 21 жовтня 1924 р. наголошувалося, що «податок з публічних видовищ повинен нараховуватися у формі відсоткових надбавок до ціни квитків» [9, с. 107].

Однак незважаючи на таке матеріальне становище театальної справи на Донеччині та Луганщині, мережа театрів протягом 20-х рр. ХХ ст. значно зросла у порівнянні з дореволюційним періодом. У Маріуполі у 20-х роках ХХ ст. продовжував функціонувати драматичний театр. Як повідомлялося у журналі «Советское искусство»: «У театрі ставляться п'єси досить гарні, з великим ухилом до сучасності. Серед них «Товариш Семивзводний», «Азеф». Зі старих п'єс найбільшу кількість вистав було поставлено за п'єсами Шекспіра. Крім спектаклів для дорослих, ставляться іноді і дитячі спектаклі. Йшли п'єси «Хатина дядечки Тома», «Червона Шапочка» тощо.

Також у Маріуполі функціонували театр Єврейської музичної комедії під керівництвом Гузика й Український народний театр під керівництвом Д. Гайдамаки. Журнал «Рабис» за 1930 р. пише, що в Маріуполі також працює драмколектив «Новий театр» під керівництвом А. Н. Борисоглібського, який їздив по селах округу, виступав під час обідніх перерв на заводах [16, с. 232].

В 1922 р. у Луганську вперше відкрився професійний пересувний театр «Шахтарка Донбасу» (художній керівник Г. Свободін). «Шахтарка Донбасу» завзятою працею і послідовно репертуарною політикою здобуває визнання робочого глядача. У репертуарі театру з'являються такі п'єси, як «Сім повішених» Л. Андреева, «Авдотїне життя» С. Найдїнова, «На дні» М. Горького, «Обрив» І. Гончарова та ін. [2, с. 11–12].

Культурне будівництво в Донбасі на початку 20-х рр. ХХ ст. – це переважно будівництво клубів, сільбудинків, в яких і були розташовані театри. До 1924 р. в Донбасі вже існувало 198 клубів. Загальновідомо, що стан цих клубів залежав від коштів, які надавалися окружними органами влади та підприємствами, та від ентузіазму місцевого населення. У 1924 р. клуб Аненських рудників відкрив театр, для якого була обладнана спеціальна сцена. Наприкінці 1923 року робітники заводу ім. Ілліча (м. Маріуполь) вирішили збудувати зимовий театр. Вони зібрали 35–40 тис. золотом на переобладнання будинку для приїжджих під театр. Газета «Кочегарка» писала, що «збудовано такий театр, якого на інших рудниках та заводах Донбасу не було». В інших районах, де не було власних коштів, театральна справа приходила у занепад.

Поряд з професійними та самодіяльними театральними труппами, які функціонували в Донбасі, театральне життя регіону поживлялося за рахунок виступів акторів з інших театрів країни. В липні-серпні 1923 року до Луганська, Бахмута та Юзівки вперше приїздить з кращими виставами новий український драматичний театр ім. І. Франка (тепер академічний український драматичний театр у Києві), режисером якого був Г. Юра, і з особливим успіхом показав «Фуенто Овехуна» Лопе де Вега, «Гайдамаки» Т. Шевченка, «Ревізора» М. Гоголя, «Лісову пісню» Л. Українки, «Суєту» І. Карпенка-Карого та інші вистави – і з цих пір українське сценічне мистецтво поволі набирає побутування. Театр давав вистави українською мовою, й були певні сумніви, що вони не матимуть успіху, через те, що в Донбасі не розуміють української мови. Однак газета «Комуніст» за 9 червня 1923 року повідомляла, що «вже понад місяць труппа виступає в різних пунктах Донбасу при повних зборах, викликаючи захоплення мас. На питання, поставлене бахмутським і слов'янським відвідувачам, як справа з мовою, бо труппа грає українською мовою, всі одностайно відповідають: «Ми все розуміємо» [9, с. 109].

Найбільш інтенсивним щодо театального насичення став 1925 рік – поруч з театром ім. І. Франка, який регулярно приїздив на Донбас із своїми кращими виставами у червні прибула театр-студія ім. Г. Михайличенка, вона відвідала Луганськ, Юзівку (Донецьк), Лисичанськ, Слов'янськ. Художній керівник Марко Терещенко, – окрім показу таких спектаклів як «97» М. Куліша, «Сорочинський ярмарок» за М. Гоголем, «Камергер» С. Грея, – організував дискусії, виступи з приводу шляхів розвитку радянського театру, детальне, широке обговорення вистав, а то й просто бесіди про українське мистецтво в цехах і забоях. У цей же час у Донбасі побував Перший український державний театр для дітей з виставами «По зорі» В. Гжицького, «Бум і Юла» В. Шкляра, «Том Соєр» за М. Твенном, «Зрадник» Б. Житкова, 10 жовтня при безпосередній допомозі театру ім. І. Франка в Артемівську виставою «97» М. Куліша відкрилася українська Дондерждрама (режисери С. Семдор, О. Юрський, Т. Терниченко). Митці українського театру працювали паралельно з театром «Красний факел», що базувався в Одесі (тепер Новосибірський театр драми).

17 липня 1926 р. в Артемівську відбулися гастролі оперетної трупи із Сталінграду. Були показані вистави «Жриця вогню», «Катя-танцюристка», «Коломбіна». Проте ось який відгук на виставу «Катя-танцюристка» надрукувала газета «Кочегарка» 31 липня 1926 р.: «Катя-танцюристка» – найнудніша, найбезглуздіша оперета. Час серйозно говорити про розбещений вплив оперет, що спотворюють без того занижені театральні смаки». Однак оперета «Мариця» І. Кальмана у виконанні тієї ж трупи мала зовсім інший відгук: у пресі повідомлялось, що «вистава пройшла зі значним успіхом» [9, с. 110]. У 1926 р. в Донбасі відбулися гастролі українського театру ім. Т. Г. Шевченка, відзначалось, що постановки цього колективу «проходять з великим успіхом у Кадіївці». Глядачі побачили вистави «Шпана» В. Ярошенка, «Наталка-Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» І. Гулака-Артемівського та інші. Влітку 1926 року в Артемівську проходили гастролі єврейського театру, в Горлівці давала вистави російська драма зі Сталінграду.

В 1928 р. до Луганська і Юзівки на тривалий час прибув драматичний театр ім. М. Заньковецької. 27 жовтня 1928 р. робітники Донбасу побачили прем'єру цього театру – «Яблуневий полон» І. Дніпровського з участю таких відомих акторів, як Б. Романицький, М. Донець, В. Яременко, Є. Золотаренко. У 1929 р. в Донбасі відбулись гастролі Київського робітничого театру, Київського театру російської драми, гастролі Московського балету [9, с. 110].

В 1928 р. робиться ще одна спроба відкрити театр у м. Сталіно. Невдовзі відкривається Окружний український робітничий театр на чолі з Д. Шклярським, який 20 жовтня 1928 р. показав спектакль «Рейки гудуть» В. Кірсона. Однак до кінця першого сезону колектив театру майже розпався. І тому громадськість регіону була вимушена знову звернутися за підтримкою та допомогою до театру ім. Франка. Допомога прийшла, і новий сезон був вже відкритий спектаклем «Кадри» І. Микитенка. Внаслідок реорганізації, що відбулася у колективі, театр почав називатися Вседонбаським державним українським театром. Очолив його режисер І. Крига, після нього Л. Клещев. В період керівництва цим театром Л. Клещева він був більш відомий як Дондерждрама. В 1929–1933 рр. театр поставив спектаклі «Лісова пісня» Л. Українки, «Перша кінна» В. Вишневського, «Постріл» О. Безименського, «Дівчата нашої країни» І. Микитенко, «Мій друг» М. Погодіна [2, с. 16]. Однак повністю свої творчі плани театр реалізувати не зміг. І тому наступний етап розвитку театрального життя на Донеччині пов'язано вже з діяльністю Червонозаводського театру, який свій творчий шлях розпочинав у Харкові. Під час гастролей 1931/32 рр. спочатку у Горлівці, а потім показу окремих вистав у Сталіно та Жданові колектив театру організував творчі зустрічі з робітниками шахтарського краю, на яких детально знайомив їх зі своєю роботою. Наслідком цієї гастрольної поїздки (всі вистави театру дістали високу оцінку критики) стала поява статей в місцевій, а потім і в республіканській пресі про необхідність відкриття на Донбасі стаціонарного українського театру, близького за своїм творчим обличчям до Червонозаводського.

На початку 1933 р. в пресі дедалі активніше обговорювалися питання про необхідність створення стаціонарного українського драматичного театру в шахтарському краї, адже існуючий на той час пересувний Артемівський український драматичний театр не міг повністю задовольнити культурних потреб населення. Влітку театр переїхав до Сталіно. В цей час повним ходом відбувалися роботи по реконструкції виділеного для театру приміщення. Трупу становили провідні актори театру: Л. Гаккебуш, В. Добровольський, Г. Чайка, Р. Чалишенко, Ю. Розумовська, К. Євтимович, режисери В. Довбищенко і Д. Лазуренко, а також учні В. Василька із Харківського музично-драматичного інституту В. Гаккебуш, М. Смирнова, М. Ковтуненко, Т. Вечора, П. Степовий, К. Головченко, Г. Беляєв [9, с. 108]. В. С. Василько, призначений художнім керівником і директором театру, проводив велику організаційно-підготовчу роботу. Разом з провідними акторами, режисерами постійно здійснювались поїздки в навколишні міста і промислові центри, де на підприємствах і шахтах митці знайомили своїх майбутніх глядачів з історією театру, його сучасним репертуаром, показували уривки з кращих вистав.

Усвідомлюючи відповідальність перших творчих кроків у столиці шахтарського краю, В. Василько разом із режисером і провідними акторами уважно переглянули діючий репертуар, вирішивши значно розширити його за рахунок творів української і російської класики, нових п'єс української радянської драматургії. Поряд з виставами харківського періоду репертуар першого сезону на Донбасі поповнився новими творами, перелік яких хоча й виказує певну строкатість, але зумовлений прагненням охопити найширше коло глядачів: «Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Ревізор» М. Гоголя, «Єгор Буличов та інші» Максима Горького, «Чужа дитина» В. Шкваркіна, «Бастилія божої матері» І. Микитенка, «Загибель ескадри» О. Корнійчука. Разом з тим саме в 30-ті рр. виходять на загальносоюзну сцену кращі твори українських драматургів. На Всесоюзному драматургічному конкурсі 1932–1933 років серед небагатьох відзначених преміями п'єс були два твори українських

драматургів – «Загибель ескадри» О. Корнійчука та «Майстри часу» І. Кочерги. Обидві п'єси йшли на сцені Донецького театру ім. Артема.

Розпочав театр свій перший донецький театральний сезон виставою «Бастилія божої матері» І. Микитенка. Напередодні вистави художній керівник театру В. Василько та автор п'єси «Бастилія божої матері» І. Микитенко просили акторів ще і ще раз повторити ту чи іншу сцену, посилити якийсь акцент, зняти чи додати кілька слів. День 7 листопада 1933 року став подією в культурному житті Донбасу, адже саме в цей день відбулася радісна і хвилююча зустріч глядачів з новим колективом. Певну стриманість глядачів актори сприйняли як провал вистави. І тільки життєрадісні голоси В. Василька та І. Микитенка, які прийшли за куліси заспокоїти акторів, вселяли надію на успіх [10, с. 20].

Вже наступного дня місцева преса високо оцінила першу роботу новоприбулого на Донбас колективу, а І. Микитенко у статті «Стати провідним театром Донбасу» відзначав: «Мені випала честь брати участь у відкритті Сталінського державного театру своєю новою п'єсою «Бастилія божої матері». Уперше в Радянському Союзі п'єса побачила світло рампи саме тут, у столиці соціалістичного Донбасу. Це було почесне «бойове хрещення» для нової п'єси. Тому я хочу сказати кілька слів з приводу того, як Сталінський театр показав п'єсу робітничому глядачу. На мій погляд, театр і його художній керівник, постановник «Бастилії» В. С. Василько, за дуже стислий строк і в дуже складних умовах будівництва, організації приміщення тощо зробили досить багато для того, щоб створити цікавий спектакль, який добре сприймається пролетарською громадськістю» [10, с. 20–21]. Опановуючи нову проблематику, розширюючи жанрові й тематичні обрії репертуару, театр водночас продовжував розробку героїко-революційної теми. Це засвідчили постановки «Бастилії божої матері» І. Микитенка, «Мстислава Удатного» І. Прута (1933 р.) і «Загибелі ескадри» О. Корнійчука (1934 р.) [10, с. 23].

Усвідомлюючи важливість виховної та естетичної місії театру в шахтарському краї, колектив невдовзі після початку роботи, незважаючи на схвальні відгуки місцевої преси і глядачів, відчув необхідність удосконалення форм організаційної та культурно-освітньої роботи, встановлення найтісніших зв'язків з глядачем. Відсутність транспорту, виїзних варіантів художнього оформлення до вистав, які йшли на стаціонарі, змусили шукати нові форми залучення глядачів до театру. В кінці сезону 1933/34 років колектив оголошує конкурс до студії, внаслідок якого було прийнято на навчання понад двадцять талановитих юнаків і дівчат. Значну частину з них після успішного навчання зарахували до основного складу. Крім того, вже в процесі навчання студійці брали участь у масових сценах, виконували епізодичні ролі на сцені. Викладачами студії стали режисери Д. Лазуренко, В. Василько, досвідчені актори Л. Гаккебуш, Р. Чалишенко, М. Ільченко, Ю. Розумовська. Та цією роботою театр не обмежувався. Тут було створено ляльковий театр під керівництвом Л. Гаккебуш, колектив якого систематично готував лялькові вистави і постійно виїздив на підприємства, на шахти, до навколишніх сіл. Створена за ініціативою М. Ільченка група акторів готувала тематичні концертні програми, які також мали у глядачів постійний успіх. Водночас за ініціативою Б. Оселечика почав своє творче життя театр «Читець», який виконував окремі твори або літературні композиції, підготовлювані самими акторами [10, с. 25].

Значним творчим досягненням стала постановка «Шельменка-денщика» Г. Квітки-Основ'яненка, прем'єра якої відбулася на початку другого сезону – 28 жовтня 1934 року. Театр за роки свого існування неодноразово звертався до творів української класичної драматургії, але вони здійснювались за вже відомими режисерськими планами на основі традиційних принципів. На відміну від уже ustalених трактувань невмирущої перлини української літератури, В. Василько виразніше окреслив сатиричне звучання комедії, ввів третю дію, в якій засобом самовикриття розвінчувались представники панівного класу, здійснив переклад українською мовою всього тексту і, головне, – змістив акценти у трактуванні головного образу, осучаснивши таким чином цю комедію.

Проте радянська драматургія займала дедалі значніше місце у репертуарі: саме з постановками «Платона Кречета» О. Корнійчука, «Шестеро закоханих» О. Арбузова, «Аристократів» М. Погодіна (1935 р.), «Далекого» О. Афіногенова, «Слави» В. Гусева (1936 р.) пов'язані творчі перемоги, злети режисерської думки і яскраві акторські роботи. Прем'єра «Платона Кречета» О. Корнійчука відбулася наприкінці другого сезону роботи театру на Донбасі 27 березня 1935 року. Вистава відразу була визнана глядачем і критикою як велика творча перемога. Про безперечний успіх свідчить і той факт, що протягом лише двох наступних місяців до завершення сезону ця вистава пройшла понад тридцять разів.

У кінці травня 1935 р. на засіданні президії міської ради професійних спілок розглядалося питання про роботу Сталінського театру. У постанові було відзначено, що театр під художнім керівництвом заслуженого артиста УРСР В. Василька показав нові високохудожні твори, які користуються

великим успіхом глядача. За вісім місяців роботи другого сезону театром було підготовлено п'ять нових постановок, представлено понад двісті вистав, які переглянуло більше ста тисяч глядачів проти шістдесяті тисяч у минулому році. Розширилися і закріпилися творчі зв'язки театру з шахтами, заводами, колгоспами. Так, у порядку культурної шефської роботи театром було зроблено тридцять чотири виїзди до Селідівської районної МТС [11, с. 4]. Значно збагатився і зміст агітвиїздів. З метою підвищення ідейно-пропагандистської та виховної роботи кожна програма агітвиїзду розглядалася і затверджувалася художнім керівництвом театру. Як правило, вона складалася з виступу провідних акторів чи лектора про актуальні суспільно-політичні події в житті країни, а потім відбувався тематичний концерт, виконувалися уривки з кращих вистав чи композиції до календарних свят. Весь комплекс цих заходів сприяв широкому розголосу про роботу колективу далеко за межами шахтарського краю, дав можливість зайняти одне з провідних місць у республіці по громадсько-шефській діяльності. Наслідком творчої роботи театру стало рішення про організацію гастролей театру за межами України. Зважаючи на складність і почесність великої гастрольної подорожі, було вирішено спочатку провести місцеві гастролі у Макіївці.

Протягом червня колектив у повному складі працював в одному з промислових центрів шахтарського краю, запропонувавши вдячному макіївському глядачу весь діючий репертуар, що допомогло остаточно визначити кращі роботи для гастролей у Ленінграді та Горькому. Гастролі в Ленінграді почалися 1 липня 1935 року. Під час гастролей колектив влаштував близько двадцяти творчих зустрічей з кораблебудівниками, балтійськими матросами, трудівниками великих промислових підприємств.

Після повернення з гастролей театр у листопаді 1935 р. відправився з «внутрішніми гастрольями» по шахтах Донбасу. Вистава «Шестеро закоханих» була представлена 26 листопада 1935 р. на шахті Смолянка, а 27 листопада – в Ясинуватій, вистава «Наталка-Полтавка» поставлена 29 листопада на Петровці, а 30 – в Чумаківці [12, с. 4]. У межах виховної роботи дітей 27 листопада 1935 р. провідні актори театру Гаккебуш та Добровольський, а також режисер Василько відвідали першу українську школу, де показали школярам сцени з п'єс «Аристократи» та «Платон Кречет» [13, с. 4]. У листопаді кожний вихідний день акторський склад давав безкоштовні вистави для стахановців [14, с. 4].

У 1935 р. керівництво театру переглядає репертуар майбутнього сезону, вносить певні корективи. До репертуару вводяться п'єси «Аристократи» М. Погодіна, «Далеке» О. Афіногенова, «Слава» В. Гусева. «Наш театр вважає для себе почесним завданням донести до глядача ліричну теплоту, юмор та життєрадісність «Слави», – писав у своїй статті режисер-постановник спектаклю П. Т. Ковтуненко [7, с. 4].

Темі утвердження нової людини, впливу сучасної дійсності на психологію людини, її активної участі в соціалістичному будівництві була присвячена вистава «Аристократи» М. Погодіна, якою театр почав свій третій сезон у Сталіно 15 листопада 1935 року. Театральні критики В. Дроздов, М. Векслер дуже схвально відізналися про виставу: «З почуттям великої художньої відповідальності підійшов до вистави «Аристократів» Д. Лазаренко. Великий, заслужений успіх вистави – це перш за все заслуга режисера... При великій кількості діючих осіб, при різномірності їх характерів та образів, театру вдалося створити яскраві індивідуальності, що легко запам'ятовуються, уникнувши штамів та стилізації [5, с. 4]. Дедалі виразніше окреслюється у театрі, набуваючи своїх виразних художніх форм, тема «звичайності» трудового героїзму, започаткована постановкою п'єси «Мій друг» М. Погодіна.

Театр продовжує наполегливі пошуки нових прийомів у створенні на сцені образу сучасника. Творча співдружність колективу з О. Корнійчуком дістає подальший розвиток у спільній роботі над п'єсою «Банкір», присвяченою морально-етичній темі в житті інтелігенції. У статті про роботу над майбутньою виставою постановник В. Василько відзначав, що в центрі спектаклю буде створення насамперед психологічно переконливих, художньо виразних центральних образів директора банку Романа Кручі і директора універмагу Марини Чайки, які через складні життєві випробування приходять до усвідомлення своїх помилок [1, с. 4]. Послідовному втіленню цього задуму значною мірою сприяв міцний акторський ансамбль виконавців: Л. Гаккебуш (Тайга), В. Добровольський (Роман Круча), Ю. Заховий (Безштанько), Г. Чайка (Ступа), Ю. Розумовська (Таня). Місцева критика дала в цілому позитивну характеристику виставі: «Спектакль "Банкір" безперечно примножує творче багатство Сталінського держдрамтеатру...» [3, с. 4].

У наступному сезоні театр приступив до роботи над складною філософською п'єсою І. Кочерги «Підеш – не повернешся» (прем'єра відбулася 2 лютого 1936 року), в якій драматург на прикладі взаємовідносин двох персонажів намагався простежити проблему простору як фізичного і психологічного аспектів життя людини в суспільстві. У режисерській декларації вистави В. Василько писав: «Жанр п'єси ми визначили як лірико-філософську комедію» [10, с. 31].

Тематичне розширення і збагачення репертуару театрів 30-х років виявилось і в таких виставах, як «Свічине весілля» І. Кочерги (в Театрі імені М. Заньковецької і в Донецькому театрі (Прем'єра вистави відбулася 15 грудня 1936 року)) та «Устим Кармелюк» В. Суходольського, що була показана на багатьох сценах у зв'язку із 100-річчям з дня загибелі народного героя [15, с. 134].

Репертуар сезону 1936/37 років був багатим і розмаїтим, поряд із виставами за п'єсами сучасних драматургів І. Кочерги, О. Корнійчука, М. Погодіна, О. Афіногенова, В. Гусєва театр приділяв чимало уваги класичній драматургії, звертаючись до п'єс М. Кропивницького «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», І. Карпенка-Карого «Наймичка», М. Гоголя «Ревізор», Максима Горького «Васса Железнова» [10, с. 34].

Робота над п'єсою «Васса Железнова» (прем'єра відбулася 2 лютого 1937 року) стала для колективу своєрідним підведенням підсумків напередодні відзначення десятирічного ювілею. В. Василько зазначав, що театр привабила «соціальна значущість, художня повноцінність, ідейна глибина, історична правдивість», що й визначило трактування «Васси Железної» як соціально-філософської драми.

У 1937 р. театр створив оперу «Катерина» за Т. Г. Шевченком, за що отримав Шевченківську медаль [8, с. 12].

Напередодні святкування свого десятирічного ювілею театр влітку 1937 року виступав з творчим звітом у столиці України. На суд критики і глядача були запропоновані кращі вистави останніх років «Васса Железнова» Максима Горького, «Свічине весілля» І. Кочерги, «Доки сонце зійде, роса очі виїсть» М. Кропивницького. За свідченням критики, вистави продемонстрували високу загальну культуру колективу, наявність у трупі яскравих акторських індивідуальностей, талановитих сценографів. Після повернення з гастролей, окрилений високою оцінкою столичної критики, театр починає напружено готуватися до відкриття ювілейного сезону. На початку лютого 1938 року на засіданні творчого активу театру В. Василько запропонував прийняти до постановки перлину класичної драматургії – трагедію В. Шекспіра «Макбет». Реалізація режисерського задуму знайшла свій яскравий вияв у створених відомими радянськими майстрами сцени В. Добровольським і Л. Гаккебуш образах Макбета та леді Макбет.

Протягом одного сезону 1937/38 років відбулися прем'єри «Правди» О. Корнійчука, «Неспокійної старості» Л. Рахманова, п'єси «Я син трудового народу» В. Катаєва. Поєднання сучасної тематики із постановками класики сприяло всебічному вихованню місцевого глядача, підвищенню загального мистецького рівня трупи, виявленню яскравих акторських індивідуальностей, посиленню уваги до театру з боку критики [10, с. 36]. Критика надавала схвальну характеристику цим п'єсам, зокрема «Неспокійній старості» [4, с. 4].

З нового сезону В. Василько був призначений головним режисером Одеського театру Революції, Л. Гаккебуш увійшла до цієї ж трупи, а В. Добровольський перейшов до Київського театру ім. І. Франка. Художнім керівником Сталінського театру став Д. С. Лазуренко – учень і послідовник В. Василька. Д. С. Лазуренко прагнув зберегти і розвинути творчі здобутки визначного майстра української радянської режисури. Репертуар театру збагачується новими виставами: «Сади цвітуть» В. Маса і В. Куличенка, «Життя» Ф. Панфьорова, «Чужа дитина» В. Шкваркіна, «Вовки і вівці» О. Островського, «Хазяїн» І. Тобілевича, «Пошилися у дурні» М. Кропивницького, «Украдене щастя» І. Франка, «Лимерівна» за Панасом Мирним.

Вистава «Кремлівські куранти» була здійснена на початку сезону 1938/39 років. У виставі «Кремлівські куранти» були зайняті провідні актори театру: С. Коханий (Забелін), П. Польова (Забеліна), Є. Лазуренко (Маша), Ю. Галинський (Рібаков), В. Загаєвський (Дзержинський), М. Смирнов (Годинник).

У 1938 р. на хвилі загальної боротьби з зовнішніми та «внутрішніми» ворогами в Сталінському держдрамтеатрі ставиться вистава «Очна ставка», у якій річ йшла про боротьбу із німецько-фашистськими шпигунами у СРСР [6, с. 4].

Вистави «Кубанці» В. Ротка та «Пархоменко» В. Іванова були останніми довоєнними завершеними роботами театру.

ВИСНОВОК

Отже, 20-ті рр. ХХ ст. виявилися важкими як для народу, так і для мистецтва. Розруха після громадянської війни не давали в повному обсязі налагодити нормальне функціонування театрів у регіоні. Проте театральне життя на Донеччині продовжувалося попри нестачу коштів і розруху. Театр відроджувався завдяки ентузіазму простих людей та театральній інтелігенції, яка навіть в скрутні непевні

часи не полишила займатися улюбленою справою. Яскравим явищем театрального життя 20-х рр. ХХ ст. стала «Шахтарка Донбасу», яка активно гастролювала у регіоні. 30-ті роки привнесли в театральне життя регіону нові тенденції – з'явився драматичний театр, підсилювався політичний диктат з боку влади і цензури. Проте можна впевнено казати, що за майже вісім років роботи у столиці шахтарського краю колишній Червонозаводський театр став провідним колективом Донбасу, одним із кращих театрів республіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Василько, В. «Банкир» А. Корнейчука в Сталинском госдрамтеатре [Текст] / В. Василько // Социалистический Донбасс. – 1937. – 14 апреля. – С. 4.
2. Давыдова, И. Н. В созвездии братских культур: русские театры на Украине. 1917–1982 гг. [Текст] / И. Н. Давыдова. – К. : Мистецтво, 1982. – 171 с.
3. Дроздов, В. «Банкир» в Сталинском госдрамтеатре [Текст] / В. Дроздов // Социалистический Донбасс. – 1937. – 21 апреля. – С. 4.
4. Дроздов, В. «Беспокойная старость» в Сталинском госдрамтеатре [Текст] / В. Дроздов // Социалистический Донбасс. – 1938. – 18 марта. – С. 4.
5. Дроздов, В. Спектакль Большой правды [Текст] / В. Дроздов, М. Векслер // Социалистический Донбасс. – 1935. – 21 ноября. – С. 4.
6. Дроздов, В. «Очная ставка» в Сталинском госдрамтеатре [Текст] / В. Дроздов // Социалистический Донбасс. – 1937. – 4 февраля. – С. 4.
7. Ковтуненко, П. Т. «Слава» в Сталинском госдрамтеатре [Текст] / П. Т. Ковтуненко // Социалистический Донбасс. – 1936. – 3 ноября. – С. 4.
8. Костинська, Г. Т. Г. Шевченко в театрах Донбасу [Текст] / Г. Костинська, Т. Ключья. – Донецьк : [б. в.], 1964. – 21 с.
9. Кравцова, Н. С. Становлення професійного театру Донбасу в 20-ті рр. ХХ ст. [Текст] / Н. С. Кравцова // Історичні і політологічні дослідження. – 2002. – № 1. – С. 104–114.
10. Кулик, О. О. Донецький обласний український музично-драматичний театр ім. Артема [Текст] / О. О. Кулик. – К. : Мистецтво, 1987. – 133 с.
11. На колхозных машинах в театр [Текст] / [Отредактировано автором] // Социалистический Донбасс. – 1935. – 30 ноября. – С. 4.
12. Спектакли Сталинского госдрамтеатра [Текст] / [Отредактировано автором] // Социалистический Донбасс. – 1935. – 26 ноября. – С. 4.
13. Хроники искусства: В гостях у школьников [Текст] / [Отредактировано автором] // Социалистический Донбасс. – 1935. – 27 ноября. – С. 4.
14. Хроника искусства: Спектакли для стахановцев [Текст] / [Отредактировано автором] // Социалистический Донбасс. – 1935. – 29 ноября. – С. 4.
15. Шляхи та проблеми розвитку українського радянського театру [Текст] / гол. ред. М. К. Йосипенко. – К. : Мистецтво, 1970. – 343 с.
16. Яруцкий, Л. Мариупольская старина: рассказы краеведа [Текст] / Л. Яруцкий. – М. : Советский писатель, 1991. – 432 с.

Получено 05.02.2013

А. А. ПЕТРОВ

ТЕАТРАЛЬНАЯ ЖИЗНЬ ДОНЕЧЧИНЫ В 20–30-Е ГГ. ХХ В.

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

В статье сделана попытка проанализировать специфику функционирования театральных учреждений Донеччины в 20–30-е гг. ХХ в. Значительное внимание в статье уделено деятельности Сталинского госдрамтеатра – проанализирован его репертуар и творческие поиски актерского состава.

театр, представление, актер

ALEXEY PETROV
THEATRE LIFE OF DONETSK REGION IN THE 20–30TH YEARS IN THE XX
CENTURY

Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

The attempt is made to analyse the specificity of functioning of theatrical establishments of Donetsk region in the 20–30th years in the XX century. Grate attention is paid to the activity of Stalins state Drama theatre – its repertoire and creative search of actor's staff is analyzed in the article.

theatre, performance, actor

Петров Олексій Олександрович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії і філософії Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Наукові інтереси: історія релігії, історія статистики, історія земства.

Петров Алексей Александрович – кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и философии Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научные интересы: история религии, история статистики, история земства.

Alexey Petrov – PhD in philosophy, Associate Professor, History and Philosophy Department, Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture. Scientific interests: history of religion, history of statistics, history of zemstvo.